

Ole Hasselbalch

Foreningsret

4. UDGAVE

Foreningsret

4. udgave

Denne å[* er omfattet af lov om ophavsret.

Uanset evt. aftale med Copy-Dan er det ikke tilladt at kopiere eller indscanne siden til undervisningsbrug eller erhvervmæssig brug.

Bogen er udgivet af Djøf Forlag (www.djoef-forlag.dk)

Ole Hasselbalch

Foreningsret

4. udgave

Jurist- og Økonomforbundets Forlag
2011

Denne å[* er omfattet af lov om ophavsret.

Uanset evt. aftale med Copy-Dan er det ikke tilladt at kopiere eller indscanne siden til undervisningsbrug eller erhvervmæssig brug.

Bogen er udgivet af Djøf Forlag (www.djoef-forlag.dk)

Ole Hasselbalch
Foreningsret

1. udgave, 1. oplag

© 2011 by Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Alle rettigheder forbeholdes.
Mekanisk, elektronisk, fotografisk eller anden gengivelse af
eller kopiering fra denne bog eller dele heraf
er ifølge gældende dansk lov om ophavsret ikke tilladt
uden forlagets skriftlige samtykke eller aftale med Copy-Dan.

Omslag: Bo Helsted
Tryk: Narayana Press, Gylling
Indbinding: Jysk Bogbind, Holstebro

Printed in Denmark 2011
ISBN 978-87-574-2631-1

Jurist- og Økonomforbundets Forlag
Lyngbyvej 17
Postboks 2702
2100 København Ø

Telefon: 39 13 55 00
Telefax: 39 13 55 55
e-mail: forlag@djoef.dk
www.djoef-forlag.dk

Denne å[* er omfattet af lov om ophavsret.

Uanset evt. aftale med Copy-Dan er det ikke tilladt at kopiere eller indscanne siden til undervisningsbrug eller erhvervsmæssig brug.

Bogen er udgivet af Djøf Forlag (www.djoef-forlag.dk)

Indholdsfortegnelse

Forkortelser	9
Forord	11
Afsnit I. Introduktion til foreningsretten	13
1. Det organiserede samvirke i dansk ret	14
2. Fremstillingens genstand – den ideelle forening	22
3. Foreningsrettens kilder	29
3.1. Den private foreningsret	29
3.1.1. Lovgivningen	30
3.1.2. De for visse foreninger gældende ufravigelige regler	30
3.1.3. Foreningsvedtægten samt foreningens generelle regelsæt og vedtagelser	33
3.1.4. Kontraktretlige principper	39
3.1.5. Organisations- og kollektivitetstanken	40
3.1.6. God foreningsskik?	40
3.1.7. Foreningsretslitteraturen	40
3.2. Særligt om foreninger med offentlige opdrag	42
3.3. Minoritetsbeskyttelsen	45
4. Organisationer og samfund	52
4.1. Generelt	52
4.2. Foreningsfriheden	56
4.2.1. De internationale regelsæt	56
4.2.2. Den positive foreningsfrihed	60
4.2.3. Den negative foreningsfrihed	67
Noter	70
Afsnit II. Foreningens etablering, forandring og ophør	91
1. Foreningens stiftelse	92
2. Ændring af foreningen	95
2.1. Generelt	95
2.2. Den formelle fremgangsmåde ved ændring af vedtægt samt generelle regelsæt og vedtagelser – den formelle minoritetsbeskyttelse	96

2.3. Den materielle minoritetsbeskyttelse mod ændring af vedtægt samt generelle regelsæt og vedtagelser	98
2.3.1. Udgangspunktet for de materielle beskyttelsesregler	99
2.3.2. Vedtægten og generelle regelsæt og vedtagelser iht. samme	100
2.3.3. De i visse foreningsforhold gældende ufravigelige regler	109
2.3.4. Aftalerettens ugyldighedsregler mv.	112
2.3.5. De af foreningsvedtægten uafhængige retskrav	114
3. Foreningens opløsning	116
4. Fusion af foreninger	120
5. Deling af foreninger	124
Noter	127
Afsnit III. Medlemsforholdet	179
1. Etablering af medlemsforhold	180
1.1. Normaltilfældene	180
1.1.1. Generelle regler om indmeldelse	180
1.1.2. Særligt om indmeldelse i forbindelse med foreningens stiftelse	183
1.2. Retskrav på optagelse?	185
1.2.1. Generelt	185
1.2.2. Den væsentlige interesse i optagelse	189
1.2.3. De gyldige optagelsesbetingelser.	194
1.3. Tvunget medlemskab	201
2. Medlemskabets opløsning	203
2.1. Udmeldelse	203
2.2. Eksklusion	207
2.2.1. Generelt	207
2.2.2. Retskravet på bevarelse af medlemskab – de overordnede principper	211
2.2.3. De enkelte eksklusionsgrunde	215
2.3. Andre ophørstilfælde	218
Noter	219
Afsnit IV. Foreningsorganer og styringsfunktioner	313
1. Alment om oligarkiske og demokratiske foreninger	314
1.1. Oligarkiske foreninger	314
1.2. Demokratiske foreninger	315
1.2.1. Alment om foreningsorganerne	315
1.2.2. Generelt om beslutning gennem afstemning	319
2. Den højeste foreningsmyndighed i demokratiske foreninger: Generalforsamlingen	322
2.1. Generalforsamlingens etablering – indkaldelsen	323

2.2. Gennemførelsen – den formelle ramme for forhandlingerne – medlemsrettigheder på generalforsamlingen	326
2.2.1. Forhandlingernes ledelse: Dirigenthvervet	326
2.2.2. Medlemsrettighederne	331
2.2.3. Den formelle beslutningstagen	336
2.2.4. De enkelte dagsordenspunkter	337
2.3. Generalforsamlingens kompetence og den formelle minoritetetsbeskyttelse	341
2.4. Mangelfulde generalforsamlingsbeslutninger	345
3. Den daglige ledelse i demokratiske foreninger: Bestyrelsen	349
3.1. Valg og konstituering m.v.	349
3.2. Bestyrelsens arbejdsopgaver	352
3.3. Beslutningsprocessen	357
3.4. Bestyrelsens interne kompetence i forhold til andre foreningsorganer (bemyndigelsen)	363
4. Direktion og ansatte	367
5. Revision og kontrol	368
Noter	370
Afsnit V. Medlemsvilkårene	407
1. Medlemspligter	408
2. Medlemsrettigheder	414
3. Den materielle minoritetsbeskyttelse ved foreningsbeslutninger vedrørende enkeltmedlemmers individuelle forhold	417
3.1. Udgangspunktet for de materielle beskyttelsesregler	417
3.2. Vedtægten og de hertil knyttede stående, generelle regelsæt som værn .	419
3.3. De i visse foreningsforhold gældende ufravigelige regler	420
3.4. Aftalerettens ugyldighedsregler mv.	421
3.5. De af vedtægten uafhængige retskrav	421
Noter	422
Afsnit VI. Forholdet udadtil	445
1. Berettigelsen iht. og hæftelsen for aftaler med foreningen	446
2. Tegningsfuldmagten	448
3. Foreningen som part i retssager	453
4. Freds- og ærekrænkelser i relation til foreninger – beskyttelsen af navn og kendetegn	455
5. Særlige forpligtelser i henhold til lovgivningen	457
5.1. Offentlige aktiviteter underkastet restriktioner	458
5.2. Foreningens skattemæssige stilling	461
5.3. Forsikringspligten efter arbejdsskadesikringsloven ¹	468
5.4. Personoplysningsloven	469

5.5. Særlige regler om foreninger, der driver erhvervmæssig virksomhed ..	472
5.6. Lov om fonde og visse foreninger	474
Noter	477
Afsnit VII. Ansvar	513
1. Erstatningsansvaret	514
1.1. Foreningens ansvar	514
1.2. Foreningsorganernes personlige ansvar	519
1.2.1. Foreningsledelsen	519
1.2.2. Medlemmerne, revisorerne, foreningsfunktionærerne og dirigenten	529
2. Strafansvaret	530
Noter	532
Afsnit VIII. Afgørelse af stridigheder	565
1. Den generelle problemstilling	566
2. Selvstyrets grænser	568
3. Voldgiftsaftaler i foreningsforhold	573
4. Organisationer der varetager offentlige forvaltningsopgaver	577
Noter	578
Afsnit IX. Sammenkædede foreningsstrukturer	591
Noter	599
Summary	611
Bilag – Lovgivning om foreningsforhold	619
Bilag – Formularer	627
Litteraturliste	645
Emneregister	653

Forkortelser

B:	Byret
DB:	Datatilsynets Beretning
EFD:	EF-domstolens dom
EMD:	Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol
EUD:	EU-domstolens dom
FOB:	Folketingets Ombudsmands Beretning
FV:	Faglig Voldgiftskendelse
H:	Højesteret
HRT:	Højesteretstidende
J:	Juristen
LN:	Ligestillingsnævnet
LoR:	Lov og Rett
ND:	Nordisk domssamling
NiR:	Nordisk immaterielt rättsskydd
NJA:	Nytt juridisk Arkiv, afd. I
NRt:	Norsk Rettstidende
RB:	Registertilsynets Beretning
SHT:	Sø- og Handelsretstidende
Sjt:	Svensk Juristtidning
SL:	Søndre Landsret
TfR:	Tidsskrift for Rettsvitenskap
TfS:	Tidsskrift for Skatteret/Tidsskrift for Skatter og Afgifter
U:	Ugeskrift for Retsvæsen
VL:	Vestre Landsret
VLT:	Vestre Landsretstidende
ØL:	Østre Landsret
ØLT:	Østre Landsretstidende (i Juridisk Tidsskrift)

Denne å[* er omfattet af lov om ophavsret.

Uanset evt. aftale med Copy-Dan er det ikke tilladt at kopiere eller indscanne siden til undervisningsbrug eller erhvervmæssig brug.

Bogen er udgivet af Djøf Forlag (www.djoef-forlag.dk)

Forord

Foreningsret indeholder en beskrivelse af de regler, der omgærder de såkaldt ideelle foreninger, dvs. foreninger og organisationer, der virker til opnåelse af ideelle mål og ikke (som f.eks. de traditionelle andelsforeninger) for tilvejebringelsen af økonomisk gevinst.

Fremstillingen er koncentreret om de retsregler, der får foreningen til at fremstå som juridisk person med egen identitet, dvs. om principperne for den interne organisation og styring og for denne juridiske persons optræden i forhold til omverdenen. I en vis udstrækning er dog forholdet til offentligretlig lovgivning, som kan blive aktuel i foreningers daglige virke, behandlet. Denne lovgivning ligger imidlertid uden for fremstillingens naturlige område, og redegørelsen er derfor ikke udtømmende på dette punkt. Det samme gælder mht. gennemgangen af retsproblemer, som efter deres karakter primært hører hjemme i en anden sammenhæng, f.eks. forskellige spørgsmål af immaterialretlig art.

I øvrigt er der søgt draget fordel af den omstændighed, at der inden for de ideelle foreningers område hersker en høj grad af skandinavisk retsenhed. De i bogen opstillede antagelser hviler således på gennemgang også af materiale fra de øvrige nordiske lande.

Der holdes en høj detaljeringsgrad, således at fremstillingen kan anvendes som grundlag for mere dybtgående sagsbehandling, herunder forberedelse af retssager. For den, der måtte have behov for et mere håndterligt overblik, herunder i forbindelse med praktisk foreningsarbejde, kan henvises til forfatterens skrifter *Bestyrelser i foreninger* samt *Foreninger*, der er udgivet i *Ret og Rimeligt* serien, der også distribueres via Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Bogen opdateres i øvrigt jævnlig i databasen *ArbejdsRet Online* (Jurist- og Økonomforbundets Forlag)

Humblebæk i april 2012,

Ole Hasselbalch

Denne å[* er omfattet af lov om ophavsret.

Uanset evt. aftale med Copy-Dan er det ikke tilladt at kopiere eller indscanne siden til undervisningsbrug eller erhvervmæssig brug.

Bogen er udgivet af Djøf Forlag (www.djoef-forlag.dk)

Introduktion til foreningsretten

1. Det danske samfund er præget af organiserede samvirker i mange forskellige former. Disse er naturgroede og flyder ofte – også retligt set – over i hinanden. Ingen generel lovgivning dækker dette felt, men en række speciallove kendes.

2. Der er heller ingen forudgiven systematik, som tilsiger, hvilke samvirkeformer der bør samles op i en beskrivelse af dansk foreningsret. Der lader sig imidlertid opstille visse fælles kriterier for, hvad der kendetegner den sædvanlige, ideelle forening. Det foreningsbegreb, som lader sig stille op med udgangspunkt heri, kan tjene som hvilepunkt for tanken og som grundlag for udskillelse af en række retsproblemer, der naturligt skildres i sammenhæng. Men det er vigtigt at huske, at dette begreb ikke uden videre er et holdbart afgrænsningsgrundlag i alle de relationer, hvor en afgrænsning er nødvendig.

3. Foreningsrettens kilder er især foreningsvedtægten, foreningens praksis og sædvanen i foreningsforhold. I denne forbindelse kan lovregler fra andre områder i en vis udstrækning anvendes. Ofte henvises tillige til forholdets natur og almindelige retsgrundsatninger. Sådanne henvisninger dækker oftest aftale- og fuldmagtskonstruktioner samt overvejelser over foreningsformålets betydning og over kollektivitetstanken. Hertil kommer almene retssikkerhedsbetragtninger og overvejelser over, hvad den offentlige interesse tilsiger. I foreninger, hvor medlemskab er tvunget eller en høj grad af nødvendighed gælder ifølge retspraksis en række ufravigelige regler. Disse anvendes også som ledefyr for fortolkningen og udfyldningen af vedtægterne i andre foreninger, der ikke eksplicit udtaler sig i anden retning. I foreninger, der indgår som led i den offentlige forvaltning, vil efter omstændighederne tillige forvaltningsrettens regler og principper finde anvendelse.

4. Organisationerne har placeret sig i en samfundsrolle, hvis konsekvenser behøver overvejelse.

Foreningsfriheden – forstået som retten til at knytte sig til en forening og for foreninger til at opstille et apparat og virke kollektivt (den positive foreningsfrihed) såvel som retten til at holde sig udenfor foreningsvæsenet (den negative foreningsfrihed) – er beskyttet gennem loven om Danmarks tiltrædelse af Den Europæiske Menneskeretskonvention samt den særlige foreningsfrihedslov. Den er endvidere i formel, men ikke materiel henseende beskyttet over for statsmagten gennem grundlovens § 78. I øvrigt gælder visse specialregler i enkelte relationer.

1. Det organiserede samvirke i dansk ret¹

Samvirker

Det danske samfundsliv er inden for det økonomiske, sociale og politiske område domineret af forskellige former for organiseret samvirke. Sammenslutninger i form af foreninger, selskabsopbygninger osv. optræder således overalt: I arbejdslivet er der fagforeninger og arbejdsgiverorganisationer, inden for næringslivet og i den økonomiske sektor selskaber, andelsforetagender, investeringsforeninger og brancheorganisationer af forskellig art. Vælgerforeninger og sammenslutninger med politiske formål dominerer den demokratiske beslutningsvirksomhed. Fritidslivet omkranses af et vidtfavnende foreningsliv dækkende de forskellige former for hobby- og idrætsaktiviteter. Inden for de sociale områder tilgodeses tryghedsbehovet i vid udstrækning gennem fællesskabsløsninger – arbejdsløshedskasser, forsikringsforeninger og velgørende organisationer kommer med vekslende tyngde og under større eller mindre opmærksomhed fra lovgivningsmagtens side ind i billedet. I ejendoms- og privatretlig henseende findes f.eks. andelsboligforeninger, grundejerforeninger, lejerforeninger og ejerboligforeninger, inden for det åndelige liv religiøse selskaber og trossamfund af forskellig art. I almennyttigt filantropisk øjemed optræder selskaber, der tilgodeser f.eks. videnskab og kunst.

Et organiseret samvirke indebærer – som ordet antyder – at en kreds af fysiske og/eller juridiske personer har sluttet sig sammen i organiseret form om løsningen af en eller anden opgave. Hermed hører imidlertid også al lighed op mellem de forskellige samvirkeformer. Eftersom dansk ret ikke kræver, at et organiseret samvirke indpasses i en bestemt form, har der i tidens løb udviklet sig en række forskellige modeller for, hvorledes et sådant samvirke kan indrettes –

selskaber, foreninger, samejer osv. – hver især under sin betegnelse. Nogle af disse samvirkeformer er af stor betydning for samfundets udvikling såvel som for de enkelte borgere, medens andre spiller en mere underordnet rolle. Nogle har en rent aftalemæssig baggrund, medens andre virker på basis af særlig lovgivning om samvirkets indretning. Nogle har erhvervmæssigt formål, andre ikke. Deltagernes hæftelse (altså garanti for fællesskabets forpligtelser) og skattetilsvaret varierer alt efter sammenslutningens karakter. Det samme gælder deltagerkredsen: Visse samvirker rummer et betydeligt antal medlemmer, andre kun få, nogen bygger på friere adgang til tilslutning og frigørelse igen end andre. Aktivitetsformen og virkemåden kan i det hele afvige fra hinanden og principperne for indkomstanvendelsen ligeledes. Nogle sigter på opsamling (akkumulering) af formuemidler hos samvirket selv, andre på fordeling af de oparbejdede midler til deltagerne af et gennem virksomheden tilvejebragt provenu, atter andre har slet intet økonomisk, men derimod et rent ideelt formål. I øvrigt er overgangene til f.eks. det tilfældige sameje, som kan opstå ved arv eller gave, flydende.

Forskelligartetheden afspejler forskelligheden i de grunde, der fører til, at samvirker etableres. I mange tilfælde er det den økonomiske eller politiske styrkeposition, som en fællesoptræden muliggør, der tilstræbes. Det er med dette udgangspunkt, de store erhvervsorganisationer og fagforeningerne er skabt. I andre tilfælde er drivkraften ønsket om at skabe et praktisk styringsinstrument for løsning af nogle foreliggende fælles opgaver. En grundejerforening kan f.eks. blive til med dette udgangspunkt. Eller fællesskabet vokser ganske stille frem til løsning af et fælles problem, f.eks. i konkurrenceregulerende øjemed inden for erhvervslivet. Undertiden er den udløsende faktor ønsket om at drive erhvervmæssig aktivitet, der ikke lader sætte i gang uden en mere omfattende økonomisk basis, som kun lader sig tilvejebringe ved, at flere løfter i flok. Her er det, vi finder de erhvervmæssige samvirkeformer, typisk selskaberne. Men det kan også være, at det mål, samvirket tilgodeser, efter sin natur overhovedet kun kan nås af flere i forening, således som det er tilfældet med idrætsforeninger og forsikringsvirksomhed.

Hvad er da dansk retstradition omkring disse samvirker?

Ja, ser man tilbage i tiden, vil det kunne konstateres, at uagtet det har været anerkendt langt tilbage i tiden, at der kan opstå selvstændige juridiske personer i form af kollektivt organiserede samvirker, så havde reglerne om sådanne samvirker langt ind i forrige århundrede en ret tilbagetrukket rolle i retsorden.

Et udviklingsforløb

I romerretten udgør selskabsretten en lille del af obligationsretten. Der taltes om *selskabskontrakten*, og denne blev ligestillet med andre kontrakter (køb, leje, mandat osv.). *Sammenslutningernes ret* var med andre ord retten om aftaler mellem en sammenslutnings medlemmer, og retsreglerne på feltet indrettedes i pagt hermed på et privatretligt, individualistisk grundlag.

Romerretten kendte imidlertid også det, vi i dag kalder foreninger og stiftelser, og disse blev behandlet i personretten. Det, der især tiltrak sig opmærksomheden, var deres »juridiske personlighed«, dvs. den omstændighed, at der knyttedes rettigheder og pligter ikke til de enkelte *individer* i sammenslutningen, men til sammenslutningen *som sådan*. Væsentligt er det i øvrigt, at der i romanistisk teori dannede sig den grundsætning, at en sammenslutning slet ikke kunne være formueretligt pligtsubjekt uden godkendelse af statsmagten – altså det, man i dag vil kalde en koncession.

Op gennem tiden har forskellige former for foreningsvirke haft betragtelig betydning i Danmark.² Fra nyere tid kan f.eks. nævnes Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab til fremme af den videnskabelige debat, samt almennyttige og patriotiske foretagender såsom Landhusholdningsselskabet af 1769, Borgerdysselskabet af 1785 og Efterslægtsselskabet af 1786, hvorfra bl.a. udgik initiativ til grundlæggelse af skoler. Dertil kom foreninger og klubber i tilknytning til kaffehuse og blandt folk med interesse for kulturelle aktiviteter (musik, teater, historie og politik). Den ældgamle laugsorganisation er et yderligere eksempel på samvirker af stor betydning.

Hvad netop disse laug angår, udviklede der sig i praksis en række principper for, hvorledes retlige problemer, som opstod i tilknytning til laugsvirksomheden, skulle løses. Men længe havde retslivet ikke overskud til at tage det organiserede samvirkes problemer op på bredere, analytisk basis – »corporationernes« ret blev behandlet stedmoderligt som en del af personretten.

Under enevælden skulle alle typer af organiseret samvirke ifølge kongeloven og Danske Lov godkendes af kongestyret. Med Grundloven af 1849 blev foreningsfriheden imidlertid en realitet, og samvirker af enhver art kunne fra nu af som udgangspunkt etableres uden godkendelse af staten.³ I årene siden voksede herefter såvel antallet af organiserede samvirker som den betydning, sådanne samvirker havde i samfundslivet. Erhvervsudviklingen og ønsket om at føre demokratiet ud i alle samfundets led gennem opbygning af demokratisk indrettede foreninger til varetagelse af foreliggende fællesopgaver trak begge i samme retning. Specielt inden for bonde- og arbejderområdet og på det religiøse område (således den grundtvigianske

folkelige bevægelse og Indre Mission) tog en foreningsbevægelse fart. Fagforeninger, sygekasser, brugsforeninger, sparekasser, begravelseskasser, brandforsikringsordninger, kooperative foretagender blandt forbrugere, højskolebevægelse osv. spirede således frem overalt. Årsagen var bl.a., at man ad foreningsvejen søgte at løse de mange problemer, der opstod i forbindelse med overgangen til den nye samfundsform. Foreningerne indrettedes i konsekvens heraf i stor udstrækning svarende til de opståede nye socialklasser, og de løftede i stor stil opgaver, som det ellers ville have påhvilet statsmagten at tage sig af. Det er derfor ikke mærkeligt, at foreninger af forskellig type efterhånden nærmest institutionaliseredes i samfundslivet og interagerede stadig tættere med de offentlige myndigheder.

I dag udgør sammenslutninger af forskellig art et uhyre vigtigt træk i samfundsbilledet, og reglerne for disses virksomhed udgør en tilsvarende betydningsfuld del af retssystemet. Denne udvikling er ikke blevet fulgt op af lovgiver over en bred front, men uden lovgivning står vi dog ikke. En række love behandler således – mere eller mindre udtømmende – forskellige typer af samvirke. Mest kendt er nok selskabsloven (omfattende aktie- og anpartsselskaber). Men desuden findes lovgivning f.eks. for erhvervsdrivende fonde, pengeinstitutter, forsikringselskaber, investeringsforeninger, kreditforeninger, arbejdsløhedskasser, begravelseskasser, pensionskasser, indkøbsforeninger for mindre jordbrugere, pumpelaug, Advokatsamfundet og boligforeninger af forskellig slags. Endvidere er visse former for foreningsvirksomhed omfattet af den almindeligt gældende lovgivning om virksomhed af pågældende art. Som eksempel kan nævnes loven om erhvervsdrivende virksomhed (lovbekendtgørelse 559 af 19. maj 2010), som også gælder for de foreninger, der har til formål at fremme virksomhedsdeltageres økonomiske interesser gennem erhvervsdrift. Hertil kommer en række love, som berører specielle facetter af organiserede samvirkers funktioner. F.eks. vil nærings- og fimalovgivningen kunne få betydning. Men specielt om foreningsforhold kan i øvrigt nævnes, at selskabsskatteloven samt loven om fonde og visse foreninger indeholder særlige regler om foreninger. Endelig er der en lov om bidrag til politiske partier, der regulerer disses muligheder for at opkræve partibidrag som led i medlemskabet. Ligeledes er der en lov om forbud mod afskedigelse på grund af foreningsforhold.

Med den enorme betydning, foreningsvæsenet har, kan det måske undre, at der ikke er blevet etableret en almindelig lov om foreninger. For de ikke-erhvervsdrivende foreningers vedkommende skyldes dette nok, at en sådan lovgivning let ville kunne opfattes som et indgreb i borgernes frihedsgoder. Hertil kommer den magtposition, organisationerne i tidens løb har oparbejdet, og som

Afsnit I. Introduktion til foreningsretten

sætter dem i stand til at modarbejde en lov, de ville opfatte som et bånd på deres handlefrihed.

Love om økonomiske foreninger (dvs. foreninger, der har til formål at fremme medlemmernes økonomiske interesser gennem økonomisk virksomhed, hvori medlemmerne deltager som aftagere eller leverandører, med arbejdsindsats eller på lignende måde) forekommer i fremmede retsordener. Eksempler herpå er den svenske lag om ekonomiska föreningar (1987:667 med senere ændringer) samt den norske lov om samvirkeforetak (samvirkelova – lov 2007-06-29 nr. 81). Inden for det skandinaviske retsområde findes derimod kun ét sted – nemlig i Finland – en lov om ideelle foreninger (lov 503 af 26/5 1989 med senere ændringer). I henhold hertil skal foreningen registreres for at kunne erhverve rettigheder, indgå forbindelser eller optræde som part i retssager. I øvrigt indeholder den finske foreningslov regler om stiftelsen af foreninger, medlemskabet, beslutningsprocessen i foreningsorganerne, opløsning m.v. At man fik en sådan lovgivning i Finland, skal imidlertid ses i lyset af den specielle finske situation. Efter Finlands selvstændighed i 1918 var det således naturligt at få lovfæstet den foreningsfrihed, som man under russertiden havde søgt at opnå. Men i lyset af borgerkrigen, som gik forud for selvstændigheden, var det samtidig naturligt at etablere denne under former, der sikrede myndighederne et vist indseende med foreningsaktiviteter.

De retlige samvirkeformer

Eftersom der ikke er nogen typetvang – altså pligt til at indpasse fællesskabsaktiviteter i en bestemt retlig form – er mulighederne for at indrette et samvirke efter det konkrete behov næsten udtømmelige. Forskellige standardmodeller er imidlertid vokset frem i tidens løb som naturgroede fænomener, der har hentet deres indhold gennem de samvirkendes aftale og herpå bygget retspraksis. I dag er flere af disse modeller konsolideret i lovgivningen (således selskabslovens regler for aktie- og anpartsselskaber). For at forstå den model, foreningskonstruktionen udgør, er det praktisk at kende de samvirkemodeller, der mest hyppigt opereres med i dansk ret i dag.⁴

Samvirkeformer

Interessentskabet er en af vore ældste selskabstyper. Det er et erhvervsmæssigt samvirke mellem flere personer og savner selvstændig juridisk personlighed. Deltagerne hæfter således personligt, solidarisk, principalt og direkte for den gæld, fællesskabsvirksomheden fører med sig. Retsvirkningen *mellem* interessenterne indbyrdes beror på interessentskabsaftalen – uden hjemmel i denne kan et flertal af interessenter ikke disponere på et mindretals vegne. Grænsen i forhold til de samvirkeformer, som normalt karakteriseres som foreninger, kan i visse tilfælde være vanskelig at trække. Afgørende bliver i tvivlstilfælde deltagerantallet og organisationsopbygningens nærmere indhold samt eventuelt vedtægternes bestemmelse om, at overskud og et evt. likvidationsprovenu skal deles mellem deltagerne. Den omstændighed, at deltagerne er få og faste, at organisationen som sådan er løst opbygget, og at deltagerne har krav på en ideel anpart af over-

skud og af et eventuelt likvidationsprovenu, taler således for, at det pågældende samvirke må betragtes som interessentskab. Hvis medlemmerne ikke hæfter for forpligtelser indgået i fællesskabets navn, taler det derimod for, at der er tale om en forening, og det samme gør den omstændighed, at samvirkets eksistens er uafhængig af medlemmernes ditto – de kan f.eks. dø eller gå konkurs, uden at det påvirker fællesskabet som sådant. Betydningen af, at der foreligger et interessentskab, ligger bl.a. i, at interessentskabet ikke er undergivet selvstændig skattepligt.

I slægt med interessentskabet er det såkaldte *kommanditselskab*. Heller ikke dette udgør en selvstændig juridisk person. Det kan nærmest beskrives som et interessentskab, hvor én eller enkelte deltagere (komplementarerne) hæfter direkte, personligt og solidarisk, medens de øvrige (kommanditisterne) kun hæfter begrænset med deres indskudte kapital. I *kommanditaktieselskabet* (partnerselskabet) har kommanditisterne i selskabet indskudt en kapital, som er fordelt på aktier. For kommanditselskaber gælder ingen særlig lov, men for *kommanditaktieselskaber* (partnerselskaber) er selskabsloven dog gældende, jf. dennes § 358.

Andelsselskaber og kooperative foreninger (undertiden karakteriseret ved samlebetegnelsen »økonomiske« eller »erhvervsdrivende« foreninger) forekommer i righoldigt mål og mange variationer. I denne gruppe finder man forbrugs- og produktionsforeninger, kreditforeninger, andelsboligforeninger, gensidige forsikringsselskaber osv. En beskrivelse af, hvad det drejer sig om, findes i lov om visse erhvervsdrivende virksomheder (lovbekendtgørelse 559 af 19. maj 2010) § 4. Heri hedder det, at der ved et andelsselskab (andelsforening) forstås en virksomhed omfattet af lovens § 2, stk. 1 (et interessentskab) eller stk. 2 (et kommanditselskab), eller § 3 (en virksomhed med begrænset hæftelse), hvis formål er at virke til fremme af deltageres fælles interesser gennem deres deltagelse i virksomheden som aftagere, leverandører eller på anden lignende måde, og hvor virksomhedens afkast, bortset fra normal forrentning af den indskudte kapital, enten fordeles blandt medlemmerne i forhold til deres andel i omsætningen eller forbliver indestående i virksomheden.

For sådanne selskaber og foreninger gælder – alt efter virksomhedens art – en vis lovgivning. Ved betænkning 1071/1986 blev det også foreslået at etablere en lov om andelsselskaber, men en sådan er ikke gennemført. Samvirkeformer inde for dette område vil imidlertid ofte være indrettet som en mellemting mellem et interessentskab og et aktieselskab. Man finder således både samvirker, der forudsætter personlig hæftelse, og samvirker med begrænset hæftelse. Selv

om andelshaverne måtte hæfte personligt og solidarisk, adskiller selskabsformen sig imidlertid principielt fra interessentskabet derved, at hæftelsen kun er subsidær. Fordelingen af et eventuelt underskud vil i øvrigt normalt foregå løbende på grundlag af en pro rata beregning, således at den solidariske hæftelse kun har teoretisk interesse.

Om *aktieselskaber* og *anpartsselskaber* findes en særskilt lov, selskabsloven (lov 470 af 12/06 2009 med senere ændringer). Ved aktieselskab forstås efter dennes § 5 et kapitalselskab, herunder et partnerselskab, hvor kapitalejernes indskudskapital er fordelt på aktier, der kan udbydes til offentligheden, og hvor kapitalejerne alene hæfter med deres indskud i selskabet. Et anpartsselskab er ifølge samme bestemmelse et kapitalselskab, hvor kapitalejernes indskudskapital er fordelt på anpartar. Anpartsselskaber kan imidlertid ikke udbyde deres kapitalandele til offentligheden, jf. selskabslovens § 1, stk. 3, men også her hæfter kapitalejerne alene med deres indskud i selskabet.

De nævnte danske selskabsformer suppleres af nogle EU-retligt baserede selskabstyper, således *den europæiske firmagruppe* (forordning 2137/85 EØF), *det europæiske selskab* (forordning 2157/2001 EF) og *det europæiske andelsselskab* (forordning 1435/2003 EF).

Foreningsbegrebet er ikke defineret i dansk ret. I almindelighed forstås en forening imidlertid som en varigere sammenslutning med vekslende medlemskreds etableret med henblik på opnåelse af fælles formål. Se i øvrigt om afgrænsningen nedenfor under 2. Der behøver i øvrigt ikke nødvendigvis være tale om en sammenslutning af fysiske personer. Foreningerne kan være »*økonomiske*«, (jf. ovenfor om andelsselskaber) eller »*ideelle*«. Ved sidstnævnte forudsættes, at der er tale om foreninger uden erhvervsmæssigt hovedformål.

Samvirker med begrænset ansvar kan være vanskeligt afgrænselige over for foreninger, idet det i relation til sidstnævnte er reglen, at kun foreningen som sådan og ikke de enkelte medlemmer hæfter for samvirkets forpligtelser. Skatteretligt set er selskaber med begrænset ansvar imidlertid skattepligtige i medfør af selskabsskattelovens (lovbekendtgørelse 1376 af 7/12 2010 med senere ændringer) § 1, stk. 1, nr. 2, på linje med aktieselskaber. Dette indebærer, at *alle* selskabsindtægter skal medregnes ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst. Visse foreninger, groft set de ideelle, er derimod i princippet *kun* skattepligtige, for så vidt angår indtægter ved *erhvervsmæssig* virksomhed, selskabsskattelovens § 1, stk. 1, nr. 6.⁵ Når grænsen skal trækkes mellem skattepligtige selskaber og de altså i princippet skattefri foreninger, må der f.eks. ses på, om selskabsdeltagerne (medlemmerne) har ret til udlodninger eller ej. Såfremt de ingen sådan ret har – herunder ved en evt. opløsning af sammenslutningen –

må samvirket som udgangspunkt vurderes som værende en forening, hvorimod der må antages at foreligge et selskab, såfremt det modsatte er tilfældet.

I grænseområdet for, hvad der er relevant i sammenhæng med en beskrivelse af foreningsretten, findes endelig fællesskaber i form af *samejer*, dvs. fællesjeje af et formuegode(r), hvor retsforfølgning imod de enkelte deltagere i samejet kan rettes imod deres andel i det fælles formuegode. Samejet kan være *tilfældigt* (f.eks. af familie-, arve- eller offentligretlig oprindelse) eller *viljesbestemt*, dvs. opstået ved aftale mellem flere med sigte på at drive et erhverv eller fremme et bestemt formål inden for det, der er samejets genstand. Et sameje har ikke en ledelse med kompetence til at handle på fællesskabets vegne, sådan som det kræves af en forening, og formuen tilhører ikke som i foreninger fællesskabet som sådant.

Også *selvejende institutioner, fonde, stiftelser og lignende* befinder sig i grænseområdet i forhold til foreninger. Der er imidlertid her ikke tale om et organiseret samvirke mellem flere »ejere« – den selvejende institution ejer så at sige *sig selv*, og der er f.eks. ikke nogen, som umiddelbart er berettiget til overskuddet ved institutionens ophør. Formuen er uigenkaldeligt udskilt fra stifterens, og den administreres af en i forhold til denne uafhængige ledelse. *Formålet* er så at sige ejer af formuen, aktiviteterne kommer en ubestemt kreds til gode, og der mangler aktuelle levende medlemmer.

Fondsbegrebet kan især være svært at afgrænse fra oligarkisk (fåmands) ledede foreninger.⁶ I så henseende ses *på*, om der foreligger en aktiv medlemskreds, som øver indflydelse på ledelsens beslutninger, *på*, at betingelserne for medlemskab ikke er aldeles eksklusive, *på* forholdet mellem medlemskredsen og det formål, samvirket ifølge sit formål skal tilgodese, *på*, om indtægtsgrundlaget er medlemsbidrag, og *på*, hvordan formuen fordeles ved opløsning af samvirket.⁷

Afgørelsen af, hvilken samvirkeform der bør vælges til opnåelse af et bestemt formål, kan hvile på mange forskellige betragtninger. Ofte vil de interesserede vælge en samvirkemodell, hvis konsekvenser er let forudseelige i kraft af, at modellen for samvirket er udførligt fastlagt enten i lovgivning eller i retspraksis i. Dette kan f.eks. være begrundelse for at vælge aktieselskabsformen. Men mulighederne for at finde en til det konkrete formål passende model er, som det vil ses, mange, og det afgørende for det endelige valg mellem disse må i høj grad være, hvad der lægges vægt på: Er det f.eks. muligheden for at *styre* en kollektiv udfoldelse, der interesserer, er det de *skattemæssige* perspektiver, er det *ønsket om at opnå økonomisk gevinst* eller om at *sikre bredere økonomi* bag et projekt, eller hvad?

Valg af samvirkeform